

LEGENDS AND FAIRY TALES

[About the Origin of Roma]

Te trais. Dikh akana, so sâ, phen, kadaja sâ but interesno vaproso, kaj pušas man.

E rom andâ Bâlgaria, ta pošti e sviatoskâ roma, von sâ ‘lo, kadja opredelime sar biblija opredelime. Biblija, voj našti araklam me kadaja biblija, me te četos la, našti deistvitelno te dikhas la, voj si prepodaime kadja – tutar mande, mandar kakaleste, kakalestar...kadja, kadja, kadja. Akana, savo sâ o čačimos, ni žanas, no kadja sâ, savo mothodjala, kadja me sâravla katar mânrrro papo, aj sâralali katar mânrrâ baba aj avre phurane romendar. Kâ me, dikh akana, me sâmas cânoro, i ta kadja šavorro, kaj kidenas pe rrom phurane aj kârenas svato, me othe žav te šav mangâ kan. Von mothon kadja, kâ von hasâl avile kadala roma râzpisajle andaj Indija, andaj Indija avile. Ame sam o proizxodo sja e Indijako. Cjal svjato rrom kaj sjan, sam andari Indija.

Akana, o car Faraono ande India, a lesko zamestniko, leski dipaš kaj si vastestki, te phenas, o Šeker Mango, leski, ov, kadava sas o thagar, te phenas o car Faraon, a lesko zamestniko sas o Šeker Mango.

Sja e rrom ande Indija kârenas buki sar kârel akana o gažo ande Bâlgaria te ankalavel o manrro te xas. Ame rodas o načino, ili te čoras ili te xoxavas les, akhjares, o rrom kadja keren – ili te xoxaves les ili te čoras les, o rrom. Kadja sas atunča i jevreja ande Indija. E jevreja rode’ te keren tuke kaj časo, kaj zlata, kaj angrusti, taj kasavo bukja te kârel buki. A von na žanlas te kâren buki tarlale, zemedelie, ili ka zavodo, ni žanlas.

Amaro thagar, o car Faravon, atunča, pakjanas o narodos but ando Del. But pakjanas o narodo e Devleske. Vov kana žalas na konferencia, andi aver kaj dâržavi kidinas pes ministerja, kidinas pes te keren konferencii. Ov nakhelas ek dorjav, ek paj, aj kana phenelas peskâ parne grastesa, žalas pe pesko grast, inklelas pe pesko parno gras haj žalas othe, vov phenelas – “Devla”, ande Devleske “putjara te nakha’ o paj!” O paj putardolas donde von nakhela po šuko peske grastes. Žalas othe, žalas othe, sja e thagara kidenas pes, kerenas peske svato.

Othar pale kana arâsâlas pale ka paj, pale lelas pesko trušul aj phenelas e Devleske: “Pâtâr!”. E but bârša palpale.

Akana, vov mangâlas e Jevreja te šjon pe, i von te kâren buki, te šjon pe von kadavo trudovo bukjako, te akhjaren le von lengâ bukjtjar aj na samo te xan. Aj phiren peske zamestnikoske Šeker Mangoske ka teljares poveliatu e dâržava, aj kate xersave tarlale, dja le phuv, aj dja len i giv, hârnavate te sâin, dja len te sâin, te orin, ta te inkalaven katere phuv, sar inkalaven savoren, ta te ašel amari

dâržava šukar, lašj i delas len Šeker Mango sja. Von so kêrenas akana e Jevreja? Kana žalas te sâin, kiravel o giv ando paj o kirado.

E, tu kana kiraes les ke inklil li? – ni maj inklil. Vov merel o giv. Ni maj inklel. Aj von sâin othe, kanaj ‘le vremja e rekoltake te dikhel o narodo ke dali ašili, ili nič.

“Bre, ej Šeker Mango” – car Faraono phenel: “Ža, dikh, kerde inklisto o giv, o porumbo tarlale?”

Kaj žal, dikhel – samo kanrrâ, samo kanrrâ, von merela andi phuv aj inklel kanrrâ.

Kidel kodolen e Jevreja – “Bre, tume so kerden? Brej, kaj tumari giva, tumari?– phenel.

– Thagara tumaro thagarimos, sâisardam ama kanrrâ inkliste.

E ništo. Žaltar ka o car Faraon: “Thagara tjo thagarimos, kaj gelem aj dikhlem, sâisarde, ama ande lenge tarlale inkliste samo kanrrâ”.

“O šun, na dara” – phenda – “inkliste kanrrâ, voj sârnavo la, phende, i voj si lašimos, phende, e, lašj, ža, ašunen, phenda, te šinen, te phanden, te šukjol, aj te kernes peske sar sklado kadja te šukjol, aj kana alo e vremja ka keren harmano, kas le te inkalaj e andral, e sâmânenca e kanrâske, sâ lašjo, brej ka šinen akana. Keren kadala bukja. Kana lašjaren. Šinde li, šukilo, keren. Ja keren–ta akana harmanja, te ašljon ta kadaja keren–ta lašarde govljate akana, žanes ka keren, so ka keras. Atunča grast, gurumnja, kerna, inkarel te inklel e sulun. Xuljarel čjarapo aj punrrango – akana punrrango ka uštjaves po kanrrâ, punrrânca, ama sar, naj, thaj kadja ka ašel, thaj punrrânca xâvjarde punrrâ lenge.

Kadja lašo.

E veče amaro thagar, so keren, pale den les muj te žal na konferencia, ni maj manglas te maj phirela, dej Devleski putjarja, te nakhel peske parne graste ta o paj putardo. O paj putardilo ži di paš, kan li peski putjara, phenda, avel ži di paš, putardilo. Aj pale phanda, phanda, phandilo taj tasilo. Aj tasilo. Akana tasilo ma naj gutjas te astarel o rrom kadja – tu našlam andi Bulgaria, me našlim ande Rumunia, ko andi Polša, ko ande Čexia, a, cial sviato našle kaj dikhle. Gele ande Germania, ni muklen, von sâ nacia edinstvena čisto rasa san le Germania, aj samo ande Germania ni ašilo rrom, kaj na mukhel len. Aj sja e lumja kaj si le, rrom sâ. Akhjarde man?

Akana, te train.

Dali sâ čačimos, sâ xoxaimos, me kadava bukja šunav te phurane rromandar.

Da, cialo narodo ikliste Rrom andaj India, andaj India inkliste.

Recorded in vilage of Slanchevo (Bulgaria) by Elena Marushiakova and Veselin Popov in 2000 from Vassil Stanev Yanakiev (Popusha).

[Roma and the Jews]

Maj anglal sa o roma – o gadžo darala lesa, kana dikhena roma phenela čhavre:

– Na rov, vo' xan tut!

Sose, phenen – me džanav sose, sose kate, amende mo dad phenela kaj nal o čifuta.

O čifuto so arakhela xala, phenen, kaj godi kaj pekel o marno ani furna arakhle ciknoro maksemi peko. Ama zaedno gile, em o čifuto, kaj hinasa kate amende, em o rom. Te lel i tepsia. O rom kernardasa o bâreko. Kana gile so duj ni[k]lija a so bjureka jek a so čhavore pekel dujto.

Akana ačhile romesa, kaj o rom xala ciknonen.

Mo dad phenela, phenav me dadese:

– Čače dali si?

Mo dad phenela:

– Čifuto sa' kate, amende. Em, vo' kerena akaja buki.

Phučav me daden:

– Tu dikhlan? Čače?

Mo dad phenela:

– No, ni dikhlon. Ačhili sar istoria. Te ačhel.

Recorded in Tirana (Albania) by Elena Marushiakova and Veselin Popov in 1999 from Ibrahim Likzelia.

[How the Lord distributed the Luck]

Kaja priča kaj ka phenav tumendže goda si pokolenja amaro.

Mo papo mothoda me dadese.

Mo dad mothoda amendže.

Me mothav me čhavendže.

Sa goda prenosil pe ot koreno na koreno.

Jer, amaro pokolenie si târgovačko. Sa si târgovca. Pârvo čerela mo papo – grastenca, guruvenca, bakrenca, kolenca indžarela andaro Kosovo andi Grâčki gelora, bičinel len, stoka, gova ka. Katar gova pokolenie amaro pamtil pe, sar so si, so naj. Prenosisara jek avrese, o amare čhavendže, so čerda mo papo, so čerda mo dad, so čerava me.

O Dol blago, dželo, odelisardas i bax e romendže, naj e romendže, calo svetose. O rom uštilo rano, odma posle dvanajse–jeden sati te džal te lel maj–lači bax. Medžutim so čerdilo akana, dželo dži ke dosta o paš o droma, avilo av dži ta i paš o Dol, e, dikhla jek kaš, o baro, thaj phenda – so ka čerav me gači but rano te džav, ka čhuta man câra te sovav. Lilja le i lindra. Ačhilo o kham veče lilja te bijandol.

Načhen e dasa, načhen savore. “Dikh, phenda–ta, o rom sovel!”. Suta dok uklilo o kham lače thaj takjargja le. Uštilo: “ha, kaj sem me, phenda, so čerdem gava, phenda, me te ačav gjal. I dolda pe te džal, avilo, resla ando Dol. O Dol phenda: “Eee, kaj san tu? Me tut ažarav.” Phenda, “ake gjal, ta gjal me uštingjom dosta rano, ale me gjal, ali lilja man i lindra, čuta man telal o kaš te sovav.”

“Aa”, phenda o Dol, “dikh mande, akana savoren uladem i baxt. Tuke ačhili kaja ran. Kaja rovli, i rovli oda si kamdžija, i kamdžija e bičosa thaj o gra lesko si, o gra romano.”

Ačhilo godo e romese, ot pamtiveka o rom grastesa koleša, kaj sa e strane ili ka’ živil lesa, ili ka’ ...me ni žanav so te vačerav veče čhej, tumen džanen maj lače so čerel o rom grastenca. I bičinel le i činel le, i po gra ušanel, i po gra xa i po sa.

Ova e ot mene ot Alija iz Niša.

Recorded in Niš (Serbia) by Lilyana Kovacheva in 1999 from Saiti Ali.

E Karankočesi paramiči

O Karankóči. Pe leste si but paramiča ke amaré purané romá. Kana nružil-pe o berš, e Romá ičaren nada te astaren e Karankočé t'anol lenđe o barvalipé.

Mi bibi dikhlá le jekdrom. Džala voj džala, thaj katar jekdróm hačardá jeché manušoré pašo drom. Sa le cikné šingá, phiravola jekh lolí stađorí, pijola i lulava, thaj sasa ciknó ciknoró, sasa učó sode jekh palma.

Mi bibi ačhadili thaj mislisajli: “Nese, vov si, o Karankóči, ková kaj džanol kaj arakhadon e dunjalukose barvalimata. Vov si ková kaj šaj ćerol ćo ćéfi...” Đeli karing leste, pašilí zála-pozála te na haćarol la o Karankóči. Kana sasa but pašé, mi bibi astardá le thaj ikaldá lestar i stađorí – voj džanglá kaj o Karankóči bi golé stađako našti ćerol khanči. Napal phučljá le da li šaj mandol lestar khanči, da li šaj rodol lestar khaj bućá. Vov mothodá laće:

– Iri mande mi stađi, sose bi lako našti ćerav nisavo ćudo!

Mi bibi irisardá e ciknese gejá:

– Ka iriv la tuće. Ama ni mukav tut me vastendar sa džikaj ni ćeré sar me mangav! Laćhé?

– Laćhé si – irisardá o Karankóči.

– Nese, trubula man jekh gonó điv te inđaráv me familijaće – phendá mi bibi.

Thaj jekh gonó, pherdó điv, ćerdiló angla late. Voj xutlí jek' zála katar o ćudo, ama rahatisajli ko than te na dićhol o Karankoči.

– Trubul tut aver khanči? – phučljá o Karankóči. – Vaćar mande, má ladža!

– Eee, va! Jekh but thudvalí gurumní – thaj o Karankóči ćerdá gejá, andá e gurumnjá.

Majpalál, aćhilí i trító želja. Mi bibi mislisajli jekh dekíko: “Akaná si ma te inđaráv kalá šukár bućá ćheré...” Thaj phendá:

– An mande jekh vordón te astarav e gurumnjá an leste, te ladavav o gonó điv po vordón, thaj te iri ma ćheré! – O Karankóči ćerdá laće vi paluní želja.

– Akaná muk ma te džav-tar mande – phendá o Karankóči.

– Va, laćhé! – vaćardá mi bibi thaj irisardá lese i stađi.

Ama xoxádili! Ni trubujá te iril lese i lolí stađi kaj ćerol ćuda: samo so muklá le, o Karankóči laćhardá pi stađi ko šoró thaj sa e bućá, kaj anglál círa andá me bibaće, ćerdilé angará. Xasardá len sa o ciknó!

Recorded in Firenze (Italy) by Zoran Lapov in 2002 among Yugoslavian emigrant Roma.